

Ömürboyu öyrənmənin artan rolu

Müasir dövrdə milli təhsil sistemlərində əsas trendlərdən biri hesab olunan ömürboyu təhsil konsepsiyası insanın bütün həyatı boyu davam edən fasiləsiz öyrənmə və inkişaf prosesini ifadə edir. Bu konsepsiya təhsil sisteminin və peşəkar inkişafın modernləşdirilməsinin mühüm tərkib hissəsi kimi qəbul olunur. Məhz buna görə də təhsilin bütün səviyyə və formalarını əhatə edən strukturların bu prosesdə fəal iştirakı vacib sayılır. Yetkin əhəlinin ömürboyu təhsilə cəlb edilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu proses təkcə peşəkar bacarıqların təkmilləşdirilməsinə deyil, eyni zamanda bilik səviyyəsinin yüksəlməsinə, yaradıcı potensialın inkişafına və təcrübə mübadiləsinə də töhfə verir.

Ömürboyu təhsil rəqabətli insan kapitalı kimi çıxış edir

Niyə həyat boyu oxumağa dəyər?

“Azərbaycan müəllimi” bu məqalədə ömürboyu təhsilin həm cəmiyyət, həm də fərdlər üçün əhəmiyyətli rolundan bəhs edir. Yaxın keçmişə nəzər salsaq, hələ 20 il əvvəl ali təhsil uğurlu karyera üçün kifayət qədər möhkəm əsas hesab olunurdu. Lakin bu gün dünyada sürətlə dəyişir. Yeni texnologiyalar, əmək bazarındakı dinamik transformasiyalar və biliklərin tez köhnəlməsi göstərir ki, tək bir diplom artıq kifayət etmir.

Süni intellekt, bulud texnologiyaları və avtomatlaşdırma kimi yeniliklər peşəkar mühiti köklü şəkildə dəyişir. Köhnə iş üsulları daha səmərəli metodlarla əvəz edilir, işçilərdən tələb olunan bacarıqlar isə dəyişir, hətta il yenilənir. Bu şəraitdə rəqabətdə qalmaq üçün fasiləsiz öyrənmə vərdişinə malik olmaq zəruridir.

Bu baxımdan “lifelong learning” anlayışının mahiyyətini, onun şəxsi və peşəkar inkişaf üçün əhəmiyyətini və prinsiplərinin gündəlik həyata necə tətbiq oluna biləcəyini anlamaq vacibdir.

“Lifelong learning” termini nəyi ifadə edir?

İngilis dilindəki “lifelong learning” ifadəsi Azərbaycan dilinə “ömürboyu təhsil” kimi tərcümə olunur və təhsilin yalnız məktəb və ali təhsil mərhələsi ilə məhdudlaşmadığını bildirir. Bu ideya XX əsrin ortalarında - 1968-ci ildə YUNESKO tərəfindən ilk dəfə rəsmi şəkildə təqdim olunub və onun cəmiyyətin inkişafındakı rolu vurğulanıb. Rəqəmsal inqilab və texnologiyaların sürətlə inkişafı fonunda ömürboyu təhsil bu gün daha da aktuallaşıb. Artıq öyrənmə yalnız gənclərlə məhdudlaşmır, müxtəlif yaş və peşə qruplarını əhatə edir.

Müasir dünyada fasiləsiz təhsil nə üçün vacibdir?

Ömürboyu təhsil mütəxəssislərin əmək bazarında tələbatlı qalmasına, həm peşəkar, həm də yumşaq bacarıqların (soft skills) inkişafına kömək edir. Məsələn, IT sahəsində proqramlaşdırma dilləri və texnologiyalar daim yenilənir və bu sahədə çalışanların rəqabətədəvamlılığı fasiləsiz öyrənmədən asılıdır. Aktual bilik və bacarıqlara malik mütəxəssislər adətən daha yüksək gəlir və daha geniş karyera imkanları əldə edirlər.

Fasiləsiz təhsil şəxsi inkişafı da stimullaşdırır, dünyagörüşünü genişləndirir, yeni maraqların formalaşmasına və özünərealaşdırmağa şərait yaradır. Daim öyrənmək insanın həyat məmnunluğunu və özünə inamını artırır.

Hazırda bir sıra aparıcı şirkətlər öz əməkdaşları üçün təlim proqramlarını fəal şəkildə tətbiq edirlər. Bu, təkcə komandanın inkişafına deyil, həm də sərt rəqabət şəraitində istedadların qorunub saxlanması üçün xidmət edir. Bundan əlavə, personalın təlimi kadrların daxili mobilliyini artırdığı üçün yeni mütəxəssislərin axtarışı ilə bağlı xərcləri azaldır.

Ömürboyu öyrənmə hansı prinsiplərə əsaslanır?

Fasiləsiz təhsil konsepsiyası ənənəvi təhsil sistemlərinin həddlərini aşaraq, daimi özünüinkişafı əşaraq, baxış bucaqlarını genişləndirməyə, müxtəlif baxış bucaqlarını görməyə və dəyişikliklərə tez uyğunlaşmağa imkan verir. Bu, əldə olunan biliklərin praktikada səmərəli tətbiqini təmin edən fasiləsiz təhsilin mühüm komponentidir.

Maraq və öyrənməyə həvəs - ömürboyu öyrənmənin təməl keyfiyyətidir. Bu, yenilikləri öyrənməyə, qeyri-müəyyənlikləri araşdırmağa və dünyagörüşünü daim genişləndirməyə yönəlmiş fərdiyyətə istəkdir. Maraqlı insan sual verməkdən, cavab axtarmaqdan və təcrübə aparmaqdan çəkinmir. O, yeni bilik və bacarıqları inkişaf üçün fürsət kimi qəbul edir.

Dünyagörüşünün genişlənməsi - köhnə bilik və bacarıqların aktuallığını itirdiyi daim dəyişən dünyada uyğunlaşmanın

əsas açardır. Düşüncə çevikliyi yeni şəraitə adaptasiya olmağa, məlumatı tənqidi qiymətləndirməyə, müxtəlif baxış bucaqlarını görməyə və dəyişikliklərə tez uyğunlaşmağa imkan verir. Bu, əldə olunan biliklərin praktikada səmərəli tətbiqini təmin edən fasiləsiz təhsilin mühüm komponentidir.

Daimi özünüinkişaf istəyi - “lifelong learning” bacarıqların təkmilləşdirilməsini, biliklərin genişləndirilməsini və şəxsi inkişaf arzusunun nəzərdə tutur. Bu, insanın öz üzərində davamlı çalışması, yeni öyrənmə və inkişaf imkanları axtarması deməkdir. Bu məqsədyönlülük istənilən sahədə rəqabətqabiliyyətli və uğurlu olmağa imkan verir.

Müstəqillik - insan nəyi və necə öyrənməyi özü seçir, məqsədlərini müəyyən edir və uyğun öyrənmə

üsullarını seçir. Bu, tədris prosesində fəal iştirak və şəxsi inkişaf üçün məsuliyyət daşımaq deməkdir.

Həyata integrasiya - təhsil təcrid olunmuş bir proses deyil, gündəlik həyatın bir hissəsidir. Yeni bilik və bacarıqlar işdə, şəxsi münasibətlərdə və digər sahələrdə praktik şəkildə tətbiq olunur.

Praktiki yönümlülük - əldə edilən biliklər real həyatda tətbiq oluna bilməlidir. Bu işə təhsilin konkret problemlərin həllinə və müəyyən məqsədlərin əldə edilməsinə yönəlməsini tələb edir.

Refleksiya və özünüqiymətləndirmə - “lifelong learning”-in vacib aspektlərindən biri öyrənmə nəticələrinin müətləməsi təhlili və özünüqiymətləndirməsidir. Bu, təhsil planını düzəltməyə və daha yüksək nəticələr əldə etməyə imkan verir.

Fasiləsiz təhsilin

Ömürboyu təhsil bütün həyat sahələrinə təsir edən və çoxsaylı faydalar gətirən özünə sərməyedir. O, təkcə peşəkar deyil, həm də şəxsi inkişafı dəstəkləyir, sürətlə adaptasiya qabiliyyətini, yeni şəraitə uyğunlaşma bacarığını və özünə inamı gücləndirir. Əsas üstünlüklər bunlardır:

Ceviklik və uyğunlaşma qabiliyyəti: daimi öyrənmə tapşırıqlar arasında asan keçid etməyə və yeni sahələrə mənimsəməyə kömək edir. Məsələn, veb-proqramlaşdırmanın əsaslarını öyrənmiş dizayner müştərilərə daha kompleks həllər təklif edə bilər, CRM sistemləri ilə işləməyi bacaran satış mütəxəssisi işə işinin effektivliyini artırır.

Karyera yüksəlişi: kurslar və ya özünütəhsil vasitələri əldə edilən bilik və bacarıqlar vəzifə artımı şansını əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldir və yeni karyera perspektivləri açır.

Məhsuldarlığın artması: yeni biliklər iş proseslərini optimallaşdırmağa və məqsədlərə daha tez çatmağa imkan verir. Məsələn, testlərin avtomatlaşdırılmasını öyrənmək proqramçılarda vaxta qənaət edir, layihə idarəetməsinin yeni metodlarını mənimsəməyə işə bütün komandanın səmərəliliyini artırır.

Maliyyə sabitliyi: vaxtında əldə edilən bacarıqlar karyerada fasilələrin qarşısını almağa və əmək bazarında dəyərini artırmağa imkan verir ki, bu da maddi vəziyyətin yaxşılaşmasına səbəb olur.

Dünyagörüşünün genişlənməsi: fasiləsiz təhsil yeni ideyalar, konsepsiyalar və baxış bucaqları ilə tanış olmağa imkan yaradır, yaradıcı düşüncəni inkişaf etdirir.

Əlaqələr şəbəkəsinin genişlənməsi: netvörkinq peşəkar əlaqələr şəbəkəsinin inkişafına və həmfikir-lərdən ibarət icmanın formalaşmasına kömək edir. İxtisasartırma zamanı

fikir və təcrübə mübadiləsi innovativ düşüncəni stimullaşdırır və yeni imkanlar açır.

“Soft skills”-in gücləndirilməsi: bir çox kurs və təlim proqramları ünsiyyət bacarıqlarını, komandada işləməyi, problemlərin həllini və istənilən iş yerində tələb olunan digər yumşaq bacarıqları inkişaf etdirir.

Özünəinam: istənilən yeni mövzunu mənimsəməyə biləcəyinizi dərk etmək həm peşəkar, həm də şəxsi həyatda özünəinamı və özünə dəyəri əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

Sağlamlığın qorunması: daimi öyrənmə beyin fəaliyyətini stimullaşdırır, idrak funksiyalarını dəstəkləyir və beyində yaşla bağlı dəyişikliklərin qarşısını almağa kömək edir ki, bu da uzun illər aktiv və sağlam qalmağa şərait yaradır.

Üstünlükləri

Xarici ölkələrin təcrübələri

Avropa İttifaqı məkanında ömürboyu təhsil strateji prioritet hesab olunur və vəhəd yanaşma mövcuddur. Avropa “lifelong learning” strategiyası çərçivəsində vətəndaşların istənilən yaşda təhsilə çıxışı dəstəklənir, Erasmus+, EPAL (yetkinlərin təhsili platforması) kimi proqramlar vətəndaşlara böyük rol oynayan resurslar təqdim olunur. Üzvlərdə qeyri-formal və informal təhsilin tanınması və sertifikatlaşdırılması geniş yayılıb. Əsas üstünlük təhsilin əmək bazarı ilə sıx əlaqələndirilməsidir.

Almaniya ömürboyu təhsil sahəsində peşə yönümlü model ilə seçilir. Xəq universitetləri (Volkshochschule) - bütün yaş qrupları üçün münasib qiymətlərlə dil, IT, maliyyə savadlılığı, incəsənət və digər sahələrdə kurslar təklif edir. Dual təhsil sistemi - iş və təhsilin paralel aparılması. Dövlət və işəgötürənlər tərəfindən yeni-dənixisaslaşma (reskilling) və itxisasartırma (upskilling) maliyyələşdirilir. Əsas üstünlük təhsilin praktikliyə və məşğulluğa yönəlməsidir.

Finlandiya ömürboyu təhsili həyat tərzini kimi qəbul edən ölkələrdəndir. Böyük rol oynayan puluz və ya subsidiyalı kurslar. Kitabxanalar, icma mərkəzləri və universitetlər öyrənmə məkanına çevrilib. Yaşlı əhali üçün rəqəmsal bacarıqların inkişafı xüsusi diqqət mərkəzindədir. Əsas üstünlük təhsilin inklüzivliyi və bərabər çıxış imkanlarıdır.

Sinqapur “SkillsFuture” proqramı ilə dünyada nümunə sayılır. Hər bir vətəndaşa dövlət tərəfindən təhsil vauceri verilir. Vətəndaşlar bu vəsaiti onlayn və oflayn kurslara sərf edə bilərlər. Təhsil proqramları birbaşa iqtisadiyyatın ehtiyaclarına uyğunlaşdırılır. Əsas üstünlük dövlət-biznes-təhsil əməkdaşlığıdır.

Yaponiya yaşlanan cəmiyyət şəraitində ömürboyu təhsilə xüsusi önəm verir. Yaşlı insanlar üçün universitetlər və icma əsaslı öyrənmə proqramları. Təhsil təkcə peşə deyil, aktiv və sağlam həyat tərzini əlaqələndirir. Könüllülük və bilik mübadiləsi təşviq olunur. Əsas üstünlük sosial aktivliyin və sağlam yaşlanmanın dəstəklənməsidir.

Kanadada ömürboyu təhsil multikultural və çevik sistem üzərində qurulub. Kolleclər və universitetlər qısamüddətli sertifikat proqramları təklif edir. Miqrantlar və yaşlılar üçün xüsusi uyğunlaşdırılmış proqramlar mövcuddur. Onlayn və hibrid təhsil geniş yayılıb. Əsas üstünlük fərdi ehtiyaclarla uyğunlaşmadır.

Xarici təcrübələr göstərir ki, uğurlu ömürboyu təhsil sistemi üçün əsas şərtlər bunlardır: dövlət dəstəyi və strategiya, əmək bazarı ilə əlaqə, rəqəmsal və çevik təhsil formaları, yaş məhdudiyyətinin olmaması, qeyri-formal təhsilin tanınması.

Ömürboyu təhsil rəqabətli insan kapitalı kimi çıxış edir.

Oruc MUSTAFAYEV

Ömürboyu təhsil üçün əsas bacarıqlar

Fasiləsiz təhsildə uğur qazanmaq üçün təlim prosesini səmərəli planlaşdırmağa, motivasiyanı qorumağa və əldə olunan biliklərdən maksimum fayda götürməyə imkan verən bir sıra bacarıqların inkişaf etdirilməsi vacibdir:

Tənqidi düşüncə: informasiyanı təhlil etmək, faktları fikirlərdən ayırmaq və etibarlı mənbələr tapmaq bacarığı. Məsələn, yeni texnologiyaları öyrənərkən onun real tapşırıqlarda tətbiq oluna bilməsini qiymətləndirmək vacibdir.

Vaxtın idarə olunması: planlaşdırma və prioritetlərin düzgün müəyyənləşdirilməsi təhsili digər işlərlə səmərəli şəkildə uzlaşdırmağa imkan verir. Layihə və tapşırıq idarəetmə alətlərindən istifadə prosesi sistemləşdirir.

Özünə intizam: müntəzəm təhsil iradə gücü və nə-

ticələrə görə məsuliyyət tələb edir. Məsələn, onlayn kursu uğurla başa çatdırmaq üçün sıx qrafikdə vaxt ayırmaq bacarığı vacibdir.

Yeni biliklərə maraq: inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Sual vermək və onların cavabını axtarmaq motivasiyanı qorumağa kömək edir.

Ünsiyyət bacarığı: insanlarla qarşılıqlı əlaqə qurmaq, təcrübə mübadiləsi aparmaq və mentorlar tapmaq yeni bilik mənbələrinə çıxışı təmin edir.

Dinləməyi bacarmaq: fasiləsiz təhsil həddindən artıq yorğunluğa səbəb ola bilər. Səmərliliyi qorumaq üçün fasilələrlə və istirahətə planlaşdırmaq vacibdir. Şüurlu öyrənmə yanaşması, dəqiq məqsədlərin qoyulması və öyrənilən materiala marağın saxlanması təhsil intensivliyi ilə istirahət arasında balans tapmağa kömək edir. Bu, uzunmüddətli motivasiyanı təmin edir və emosional tükenmənin qarşısını alır.